

Posudek bakalářské práce Jana Vařáka *Participace jako významný faktor politické kultury – pokus o srovnání české, polské a slovenské kultury*

Autor posudku: **Jiří Koubek**

Teoreticky je práce vystavěna především na díle Almonda a Verby (Sidney, nikoli Sydney!!), Ingelhart a Putnama, z empirického hlediska pak na srovnávacích výzkumech Natalie Letki a J. Lindeho. Z českých autorů čerpá Jan Vařák především z prací M. Skovajsy a K. Vráblíkové.

Text je asymetricky vychýlen ve prospěch úvodních teoretických kapitol, zatímco empirická část je opravdu – jak avizuje název – spíše „pokusem“ než srovnáním.

K teoretické části (2 kapitoly: o politické kultuře a sociálním kapitálu) je třeba podotknout, že není příliš bohatá a inspirativní. Ostatně základ, na kterém je postavena, svědčí o jistém ustrnutí autora v debatách 90. let a přelomu milénia. Zcela chybí například dílo Ch. Tillyho, jehož koncept síti důvěry by pro uvažování o sociální důvěře a sociálním kapitálu byl jistě přínosný. Postrádám jakékoli kritické zamyšlení nad participativně-optimistickými teoriemi 90. let, které zejména současná krize staví do poněkud zvláštního světla. Především Ingelhartovské úvahy o mohutném nástupu postmateriálních hodnot na Západě v situaci „vyřešeného“ materiálního zajištění otázek každodenního přežití (*se setřesenými okovy starostí o dennodenní přežití* – s.29) by se z jisté perspektivy mohla jevit bezmála jako hořký žert. „*Jak je dokázáno na historickém srovnání, pak regiony, kde převažovalo horizontální uspořádání nad vertikálním (tedy větší zapojení lidí do správy a chodu prostřednictvím horizontálně uspořádaných organizací), a kterých se týkal růst v minulosti, zaznamenávají i dnes ekonomický růst více než regiony s tradičně vertikálním pojetím kooperace a správy*“. (s. 27) Platí toto i dnes??

Nevytýkám autorovi, že se staví na pozici těchto teorií – to je jeho svaté právo. Ale tvářit se, jako by s nimi nastal „konec dějin“, nečiní tuto pozici v naší turbulentní době právě pevnou.

Empirická část je založena na datech z poměrně krátkého časového období (konec 90. let, přelom milénia). Autor se tedy spokojí s jakousi sociologickou „momentkou“, ze které ale vyvozuje některé dosti odvážné generalizace. Přitom tam, kde má k dispozici delší časovou řadu (tab. 6 – spokojenost s demokracií – 90. léta až 2001), mu zcela uniká to nejzajímavější a podstatné: obrovské procentní výkyvy v rámci jednotlivých zemí, mnohdy doslova rok od roku.

Jádrem celé srovnávací kapitoly je poznatek, že nejvyšší míra participace je na Slovensku, následovaném ČR a s velkým odstupem Polskem. Naopak míra spokojenosti s režimem je vyšší v ČR a Polsku než na Slovensku (také social trust je vyšší v Polsku). Tento zdánlivý paradox ale autorovi zapadá do teze N. Letki, že úspěšná demokratizace se nemusí nelézat v žádné pozitivní korelaci s rostoucí *social trust*, a ta zase s participací. Ba naopak: *Demokratizace tedy v první polovině 90. let přinesla negativní vliv na důvěru, ale v žádném případě se nepotvrdil vztah mezi důvěrou a následnou demokratizací.* (s. 39-40)

Vařák si navíc vypomůže Weberovsky, Putnamovsky a Ingelhartovsky inspirovanou tezí o „nevhodnosti“ katolických politických kultur (s vertikálním modelem organizace) pro demokratickou občanskou participaci.

J. Vařák se nikterak nezamýšlí nad tím, že zjištěné rozdíly v participaci mohou zkrátka jen odrážet momentální vnitropolitickou situaci té které země, než aby byly reflexí hlubších politicko-kulturních vzorců. Co když je vysoká míra na Slovensku důsledkem nedávné (z hlediska časové situovanosti dat) antimečiarovské mobilizace? A v českém případě o něco slabší televizně-krizové a anti-oposlní mobilizace? A v polském případě, jak se zdá, poněkud opožděná mobilizace PiS a PO (za IV. republiku, resp. „levný“ neoliberální, depolitizovaný a občansko-společenský stát) zkrátka nebyla Vařákem používanými daty zachycena.

A to ani nemluvě o tom, že student mající ambici psát o politické participaci zcela ignoruje mohutnou vlnu „smolenského hnutí“ s jeho vzednutím vášní, spikleneckých teorií, nenávisti a prohlubující se polarizace, ale také masivní mobilizací organizačních kapacit občanské společnosti. To nejzajímavější – a vysoce relevantní pro zvolené téma – mu pak nutně uniká. Možná je ale problém zakopán právě ve výše zmíněných negativních jevech a jejich inkompatibilitě s Vařákovou bezmála axiomatickou asumpcí občanské společnosti a participace jakožto demokratického univerzálního dobra: „...*Ne všechny organizace občanské společnosti mohou mít pozitivní vliv. My budeme ale dále pracovat s faktem, že převažující množství institucí (míněna rozvinutá obč.spol. – pozn. JK) má pozitivní vliv a je stavebním prvkem rozvoje demokracie a liberální společnosti. Těmto deviantním případům nebudeme ... věnovat příliš pozornosti.*“ (s.32) „*Tam, kde není občanská společnost a angažovanost silná, mají volnou ruku antisystémové síly a to co bývá označováno jako vláda „silné ruky“ tedy specifické případy různě autoritativních režimů.*“ Ale co antisystémové a autoritářské (nikoli, prosím, autoritativní!) síly útočící zevnitř občanské společnosti a využívající možnosti občanské participace? Co Jobbik a skinheads? Co DS(SS) a varnsdorfské iniciativy? Co Holešovská výzva, nebo již zmíněné smolenské hnutí (či jeho předchůdce hnutí za IV.republiku) a jejich mediální nosič Rydzykovo impérium? Ostatně posledně zmíněné je klasickou ukázkou občanského sdružování ve smyslu pospolitosti, jakési mediálně zprostředkované (ale na různých poutích a protestních pochodech též v prostoru se manifestující) komunity vyznačující se všemi znaky koherentní a permanentně reprodukované subkultury.

Kdyby si byl Vařák těchto jevů vědom a zapracoval je do svého příběhu, možná by byl obezřetnější vůči svému závěru o politicko-kulturně podmíněné slabší participativně Poláků (z tohoto omylu by jej vyvedly práce polských autorů ale také např. Linze a Stepana)

Po jazykové stránce se text blíží polotovaru a místy je vskutku obtížné jej číst. Z prvních cca 15 stran textu existuje jen jediná (s. 21), kde se nenachází ani jedna hrubka, problém v interpunkci nebo alespoň překlep (průměrný počet těchto nedbalostí a „jazykově-hygienických“ nedostatků na 1 stranu je přitom, odhadem, 2-3!).

Také stylisticky je práce vyloženě slabá. Autor, který se považuje za kulturalistu, opakovaně používá děsivý technokratický obrat a mediální novotvar: *institucionální nastavení*. Ale to je spíš, připouštím, otázkou ryze subjektivního vnímání a osobního vkusu. Nesporných je však několik dalších ukázek: *Protože původní koncept politického kapitálu byl skeptický k udržení nově vzniklých režimů ve zkoumaných zemích, podívali jsme se na přístup oponující některým originálním univerzálním tvrzení příčin vzniku sociálního kapitálu, resp.*

důvěry. (s.59) Při probádávání pojmání participace v politické kultuře, bylo nutné se přiblížit přístupům, které pomáhaly vysvětlit její vznik a důležitost. (s.58) Z tohoto důvodu se opřeme o teorii sociálního kapitálu, který nabízí specifický a ucelený pohled na další kritéria potřebná pro usnadnění zapojení lidí. (s.19) Dostáváme se tak k pojmu kulturního upožďení, který je právě popisem množného pádu některých režimů nebo vůbec neustavením nějaké formy demokratické vlády, protože i přesto, že stát vykazuje existenci demokratických institucí, tak ty fungují plně efektivně, protože zkrátka společnost „neví co s nimi“, neboť je navyklá na jiný způsob organizace a fungování politické moci. (s.15)

Nic dobrého ostatně nevěští již ořesný podtitul anglický název práce: „... *an attempt at collation among Czech, Polish and Slovakian society*“.

V textu se často opakují výrazové redundance (typická nestravitelná formulační „vata“) a triviality. Autor považuje za nutné asi šestkrát obecně zopakovat, že každá ze zkoumaných zemí má svá specifika (na str. 12 si navíc několikrát plete výrazy *specifika* a *specifikace*). Nebo příklad jak jazyková redundance může zlikvidovat logiku vyjádření (str. 11): *Specifiky to můžeme doložit na příkladu středo-východní Evropy, kde se variabilita nově ustanovených demokratických režimů liší země od země. (Liší se skutečně variabilita? Nebo režimy??)*

Symbolickou korunu dodávají textu poslední věty: *Proč by se tedy do budoucna ve zkoumaných zemích nemohla situace postupem času zlepšovat? Koneckonců i v tradičních západních demokraciích dochází k úpadku obecného zájmu o politiku a nižší obecné participaci.*

Tedy zlepšením k úpadku. Na základě výše uvedených výhrad – a celkově naprosto slabého badatelského přínosu práce – bohužel nemohu práci doporučit k obhajobě.

V Praze dne 9. 9. 2012